

TÁJKARAKTER: Tájaink arculata

A tájak jellegéről mindenkinek

TERMÉSZETVÉDELMIFÜZETEK

Készült a KEHOP-4.3.0.-VEKOP-15-2016-00001. azonosítószámú, „A közösségi jelentőségű természeti értékek hosszú távú megőrzését és fejlesztését, valamint az EU Biológiai Sokféleség Stratégia 2020 célkitűzéseinek hazai szintű megvalósítását megalapozó stratégiai vizsgálatok” című projekt keretében.

TÁJKARAKTER: Tájaink arculata

A tájak jellegéről mindenkinek

TERMÉSZETVÉDELMI FÜZETEK 5.

2021.

AGRÁRMINISZTERIUM

Tisztelt Olvasó!

Minden táj egyedi és megismételhetetlen. Szüntelen változó, egyedi arculata természet és ember kölcsönhatása révén formálódik. E változás során egyes sajátosságok hangsúlyossá válhatnak, mások elhalványulhatnak. Napjainkban azt tapasztaljuk, hogy tájaink mindinkább egysíkúvá, mind sivárabbá válnak, fokozatosan csökken sajátos értéket képviselő sokszínűségük.

A táj nem csupán életünk külső tere, hanem kihat testi és lelki egészségünkre, érzékszerveinkre, ugyanakkor gondolataink ihletője és érzéseink formálója is. A táj ezáltal jóllétünk meghatározója és önazonosságunk alapja.

Az Európa Tanács Táj Egyezménye szellemiségében, amely a helyi érintettek véleményére és felelősségére épít, szeretnénk szempontokat adni és követelményeket meghatározni a tájat közvetlenül alakító tevékenységek tervezéséhez és azokhoz a beavatkozásokhoz, amelyek tájaink arculatát befolyásolják.

Az Európa Tanács emberi jogi oldalról közelíti a tájat. Túl a fizikai valóságon, fontosnak tartja az emberek tájjal kapcsolatos gondolatait, a tájtudatukat és az ezzel összefüggő értékrendet is. Ennek az értékrendnek és a tájról szerzett lokális tudásnak a feltárásához elengedhetetlen a helyiek megszólítása, az érintettek bevonása.

Kiadványunkkal meghívjuk az Olvasót, hogy legyen részese annak az értékörző munkának, amely a tájak kedvező adottságait hivatott megőrizni és fejleszteni. Szeretnénk a szakembereket és a laikusokat is bevonni mindazokba a döntésekbe és

tevékenységekbe, amelyek a hozzánk közel álló tájak jövőjét meghatározzák.

Szeretnénk megismertetni a tájak karakterét feltáró folyamatot, és bemutatni, hogyan tud ebbe az Olvasó is bekapcsolódni. Célunk, hogy Ön is hozzájárulhasson ahhoz, hogy a magyarországi tájak szebbek, változatosabbak, harmonikusabbak és élhetőbbek legyenek.

A szerzők

1. ábra • A Tihanyi félsziget északi oldala és Balatonfüred látképe az Apáti kilátóból (Fotó: Konkoly-Gyuró Éva)

A táj – jóllétünk forrása

A táj több, mint a domborzat, a növényzet, a vizek és a települések összessége és több, mint a tájkép. A táj életünk tere és alakítója, természeti és kulturális örökségünk hordozója. Bárhol is élünk, városon vagy falun, leromlott vagy kiváló állapotú területen a táj meghatározza életminőségünket és gondolkodásunkat is. A táj mindenhol egyformán fontos része az emberek életminőségének. Jelentős szerepet játszik a nemzeti és a helyi identitás kialakulásában és megerősítésében is. Úgy segíti elő a helyi kulturális fejlődést, hogy egyben gazdasági tevékenységeket segítő erőforrásként is működik.

A világgazdaságban és gondolkodásunkban végbemenő változások sok esetben felgyorsítják, és akár kedvezőtlen irányba is fordíthatják egy táj formálódását. Egyre nagyobb méreteket ölt a biológiai és a kulturális sokféleség csökkenése, a természetes élőhelyek leromlása, a hagyományos, változatos természetkímélő művelés visszaszorulása, a tájkép értékvesztő átalakulása.

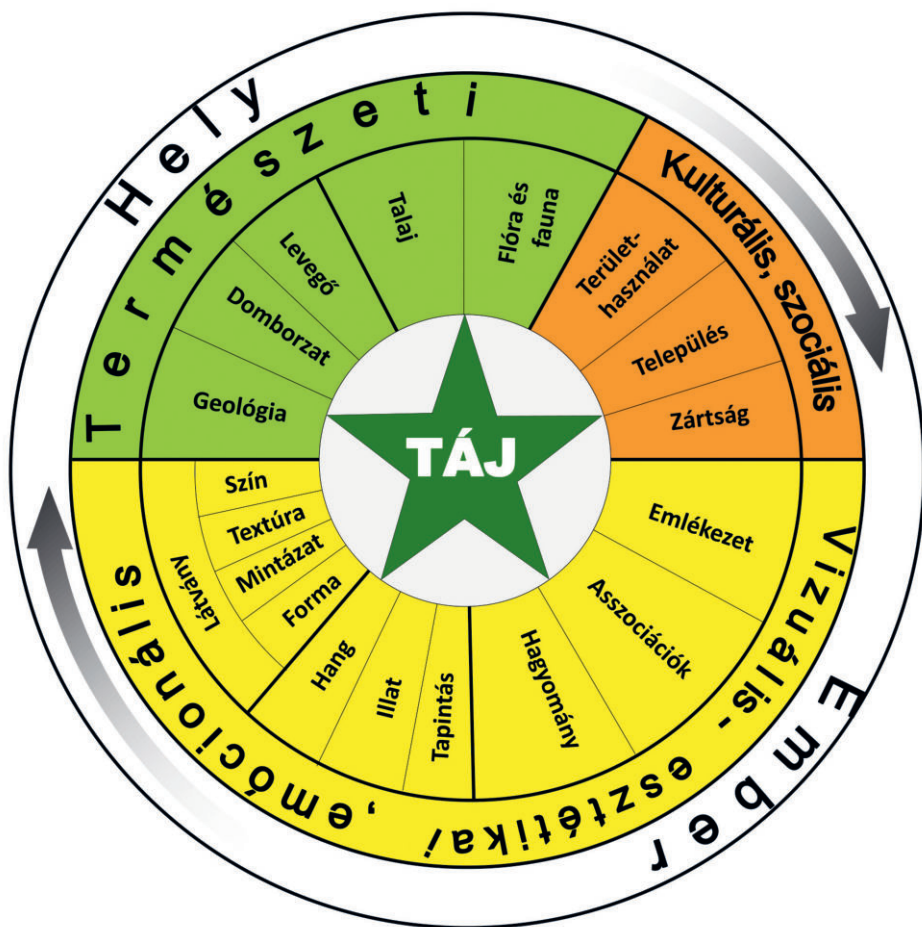
A tájak minősége és sokfélesége közös érték. Figyelembe kell vennünk az emberek azon óhaját, hogy egyedi és értékes tájakat megismerhessenek, gyönyörködhesenek különlegességükben, szépségükben. Elő kell segítenünk továbbá, hogy aktív szerepet játszhassanak a táj formálásában.

Mivel az emberi tevékenységek jelentős mértékben támaszkodnak a természeti erőforrások használatára, a biológiai és táji sokféleség csökkenésének megállítása, az értékőrző és természetkímélő gazdálkodás csak jól szervezett, összehangolt intézkedésekkel és együttműködéssel érhető el.

Közös felelősségünk, hogy az emberi tevékenység által előidézett tájváltozások kedvezően alakítsák az egyén és a társadalom gazdasági jólétét, illetve biológiai és pszichés jóllétét, figyelemmel a jövő generáció érdekeire. A táj védelme, kezelése és tervezése ezért mindenki számára jogokat is biztosít, és mindenkire kötelezettségeket is ró. Célunk a társadalmi igényeken, gazdasági tevékenységeken és a környezet harmonikus és kiegyensúlyozott kapcsolatán alapuló tájhasználat kialakítása, amely a kiteljesedett emberi élet és a fenntartható társadalmi és gazdasági működés alapja.

Amint az Európa Tanács Táj Egyezménye leszögezi, a tájakra vonatkozó minőségi célkitűzéseket a hatóságoknak és a tervezőknek a helyi érintettek véleménye, jövőképe alapján kell megfogalmazniuk.

A tájat nem csak látjuk, hanem számos más módon érzékeljük, sőt, megéljük és alakítjuk is. Az ember hat a tájra és a táj visszahat ránk. A tájjal kölcsönhatásban élünk. Ezt ábrázolja a 2. ábra, amelyet a Nagy-Britanniában az 1980-s években megkezdett tájkarakter elemzésekhez készítettek.

2. ábra • A táj: a hely és az ember kölcsönhatása
(magyar változat: Kollányi László)

A tájkarakter – a táj arculata, jellege

Annak érdekében, hogy a tájak változatosságát, egyedi értékeit megőrizzük, vagy leromlását helyreállíthassuk, meg kell ismernünk és tudatosítanunk kell annak jellemzőit.

A tájkarakter a természeti és antropogén tájformáló tényezők együtthatásából kialakuló, az adott tájrészletre jellemző tulajdonságok és tájalkotó elemek együttese, amely az adott tájat a szomszédságától megkülönböztethetővé teszi.

A táj karakterét, azaz jellegét, részeinek sajátos kompozíciója, egyedi mintázata alakítja. A tájalkotó elemek és azok sajátos kombinációi egyedi karakter kialakulásához vezetnek. A táj jellegzetességei között vannak hangsúlyosabbak, olyan kulcsjellemzők, amelyeknek alapvető, meghatározó szerepük van a karakter formálásában. Bár a tájak arculata egyedi, mégis vannak egymásra jobban hasonlító, egy adott típusba sorolható tájak.

A tájjellemzők hasonlósága és különbözősége alapján megnevezett tájtípusok egy ország, sőt a földfelszín több pontján is előfordulnak. Minden kontinensen találhatunk erdős hegyvidékeket, szőlős hegyoldalakkal övezett vulkánokat, gyepekkel, vagy szántókkal borított síkságokat, tavak és tengerek körüli üdülőterületeket. Ezek a fő vonásaikban hasonló térségek tájkarakter-típusokba sorolhatók.

Azonban a tájakat nem pusztán hasonlóságuk mértéke és mibenléte alapján csoportosítjuk, hanem egyedi mivoltukat is elismerjük. A tájkarakter-típusok konkrét előfordulásai, illetve egy adott helyen létrejövő sajátos kombinációi alakítják ki a tájkarakter-területeket, amelyek egyediek, névvel megnevezettek (pl. Kiskunság, Hortobágy, Bakony).

A tájkarakter-típusok és tájkarakter-területek tulajdonságai olyan adatbázisba kerülhetnek, amelyek viszonyítási alapként információt adnak a beruházóknak és a tervezőknek is, így növelve a kiszámíthatóságon keresztül a jogbiztonságot. A tájban zajló folyamatok megértése támogatja a helyes védelmi és fejlesztési döntéseket, amelyek révén az egyedi és megbecsült jellegzetességek, különlegességek nem tűnnek el a tájból, amelyek a karakter értékes vonásainak érvényesülését, erőteljesebbé tételét segítik. A tájkarakterről szerzett tudás segíti az értékek és a problémák felismerését, amely révén az emberek elkötelezettekké válnak a táj iránt és nő a motivációjuk a tájváltozást jó irányba terelő döntések iránt.

A tájkarakter-elemzés célja

A tájak olyan komplex rendszerek, amelyekben a természeti és az antropogén alkotóelemek együttesen jelennek meg. A tájkarakter elemzésekor az alkotóelemeket nem külön-külön vizsgáljuk, hanem sajátos együttesüket, a mintázatuk jellemzőit tárjuk fel. A lényegét nem a részek, hanem adott jellegzetes kompozíciók és a kölcsönhatások jelentik.

Ez a látásmód lehetőséget teremt arra is, hogy egy-egy szakterület tágabb összefüggésben is rátekinthessen egy tájra, saját feladatait a többi ott folyó tevékenységgel együtt, egy nagyobb egész részeként is lássa.

A tájkarakter-elemzés viszonyítási alapot ad a táj elemeinek és a tájban zajló tevékenységek összefüggéseinek a megítéléséhez. Azt rögzíti, hogy melyek az adott táj jellegzetességei, és azt, hogy egyik táj miben különbözik a másiktól. Megalapoztató teszi a tájat érintő hatósági döntéseket és a különböző tervezési folyamatokat. Döntések azonban nem pusztán a hivatalokban születnek, hanem a tájban élők, az erdőn-mezőn, vizeken gazdálkodók, az ipari tevékenységet folytatók, a turisztikai létesítmények üzemeltetői is hoznak olyan döntéseket, amivel alakítják a tájat.

A tájkarakter-elemzésnek ezért az is célja, hogy ebben a sokszereplős térben elősegítse a kommunikációt és a helyi közösség összehangolt, közös érdekek mentén alakított tevékenységét. Így egy adott táj lakói el tudják helyezni magukat abban a tágabb környezetben, amelyben élnek és tevékenykednek. Ez erősíti a tájhoz fűződő kötődést és az identitástudatot, ami által felelősségérzetünk is növekszik.

A tájkarakter-elemzés segít megérteni, hogy egy adott táj mai arculata miért alakult ki és hogyan változhat a jövőben. Jelentősége egyrészt abban rejlik, hogy segít meghozni azokat a döntéseket, amelyek révén az értékelt, becsben tartott jellegzetességek megőrizhetők. Másrészt megalapozza a tájban megjelent problémák orvoslásához szükséges beavatkozásokat. A tájkarakter-elemzésben el kell különítenünk az értékítélet-mentes meghatározást és az azt követő értékelést, minősítést.

A tájkarakter-elemzés eszközt, támpontokat ad az érdekeltek vélemény-nyilvánításához, és ezzel párhuzamosan ennek feltételeként segít, hogy az emberek a táj jellegzetességeit érzékeljék, felismerjék és megéljék, továbbá megértsék a táj működését és sokrétűségét. A tájkarakter-elemzés Magyarországon új módszert teremt a közösségek táj tudatának feltérképezéséhez és fejlesztéséhez.

*3. ábra • Az emberi beavatkozások eltérő mértékben alakították át tájainkat
(Fotók: Konkoly-Gyuró Éva)*

A tájkarakter meghatározása

A tájkarakter elemzés első fázisban, a tájkarakter meghatározása során, lehatároljuk a tájkarakter-téregységeket és leírjuk jellemzőiket. A tájkarakter meghatározása több területi szinten történik, hierarchikus rendszert alkotva mind a tipizálásban, mind a területek lehatárolásában. Eredményei beépülnek a mindenki számára hozzáférhető Tájkarakter Tudástárba.

Országos szinten elsősorban a mennyiségi jellemzők, az absztrakt, térképi és statisztikai adatok elemzése történik térinformatikai és térstatisztikai módszerekkel. Térségi, helyi szinteken ezen túlmenően terepi felmérésekre és a helyi érintettek személyes részvételére épülő további módszerekkel, illetve eszközökkel egészül ki a vizsgálat. Ez utóbbiak teszik lehetővé a táj észlelt, megtapasztalt jellegzetességeinek feltárását. Ezáltal azonosíthatók azok a szomszédságuktól jellegzetesen elkülönülő tájak helyi, kistáj léptékben, amelyek országos léptékben nem határolhatók le.

A tájkarakter-meghatározás új szemléletet teremt azzal, hogy a térség egészét és a tényezők együtteseit próbálja jellemezni és értelmezni. A tájkarakter-téregységen belüli közös vonásokat, meghatározó jegyeket kell látni, illetve láttatni. A tájkarakter-típusokban és területeken a részeknek nem pusztán az összegét, hanem ezek együtteseit és alapvető jellemzőit kell felismernünk és bemutatnunk.

Az elemzésben a felülről lefelé és az alulról felfelé építkezés elve is helyet kap. Felülről az országos lefedettségű vizsgálat történik térinformatikai módszerekkel, amelynek eredménye a véglegesnek tekinthető tájkarakter-típus és tájkarakter-terület kategória-rendszer, illetve nevezéktan. A téregységek térinformatikai lehatárolása azonban a kistáj szintű és a helyi felmérések alapján pontosítandó. Ebben a jövőben elvégzendő munkában is számítunk a helyi érintettek közreműködésére.

Fontos figyelembe venni, hogy az objektivitásnak és a szubjektivitásnak egyaránt helye van a folyamatban. A szubjektív, egyéni megítélések sokasága széles körű társadalmi közreműködés esetén, kellő számasság és részvételi arány mellett, közösségi szinten objektív véleményt eredményez. A helyi érintettek véleménye és a szisztematikus és átlátható szakértői tájfelmérés egymást kiegészítve járul hozzá az objektivitás eléréséhez.

Az országos tájkarakter elemzés

Országosan a tájkarakter-típusokat domborzati formáik és a felszín borító növényzet, a víz, vagy a települések uralkodó volta alapján határoltuk le. Itt a legkisebb terület, amit tájkarakter-típusként azonosítottunk 4 km² volt.

A tájkarakter-típusok között találkozhatunk egynemű, homogén felszínborítású tájrészletekkel és olyan területekkel is, amelyeken többféle felszínborítás hasonló arányban fordul elő (pl. Szántódomináns, homogén síkság; Erdő-vízdomináns folyótáj; Gyep-erdőmozaikos középhegység). Ezek átmeneteként ismerünk továbbá olyanokat is, ahol egy felszínborítás a legjellemzőbb, de azt mozaikossá teszik kis területű foltok vagy keskeny sávok (pl. az uralkodóan szántókkal borított felszíneket a településfoltok, utak, fasorok, erdősávok, vízfolyások).

Az uralkodó felszínborítás és az ahhoz kapcsolódó domináns használat alapján főtípusokat különítettünk el. A „Települési- és ipartájak” a jellemzően beépített területek, az „Agrártájak” a szántókkal, gyepekkel, illetve szőlő-gyümölcsültetvényekkel fedett térségek, az „Erdős tájak” a dominánsan erdőborította területek, a „Vizi tájak” azok, ahol a folyók, illetve állóvizek, vagy vízhatású területek meghatározó tájformáló tényezők, a „Változatos tájak” pedig a többféle felszínborítást hordozó térségek. Az uralkodó felszínborítás szerinti elkülönített főtípusokat a domborzati sajátosságok alapján osztottuk típusokra (4. ábra).

A tájkarakter-típusok lehatárolását követően jelöltük ki a tájkarakter-területeket a földrajzi tájbeosztást véve alapul. Országosan a középtájak határait illesztettük a tájkarakter-típusokhoz. Magyarország területén 60 tájkarakter-területet különítettünk el, amelyeket a Kárpát-medence nagytájai szerinti csoportosításban kódszámokkal láttuk el (5. ábra). A kódszám első számjegye a nagytájat jelenti:

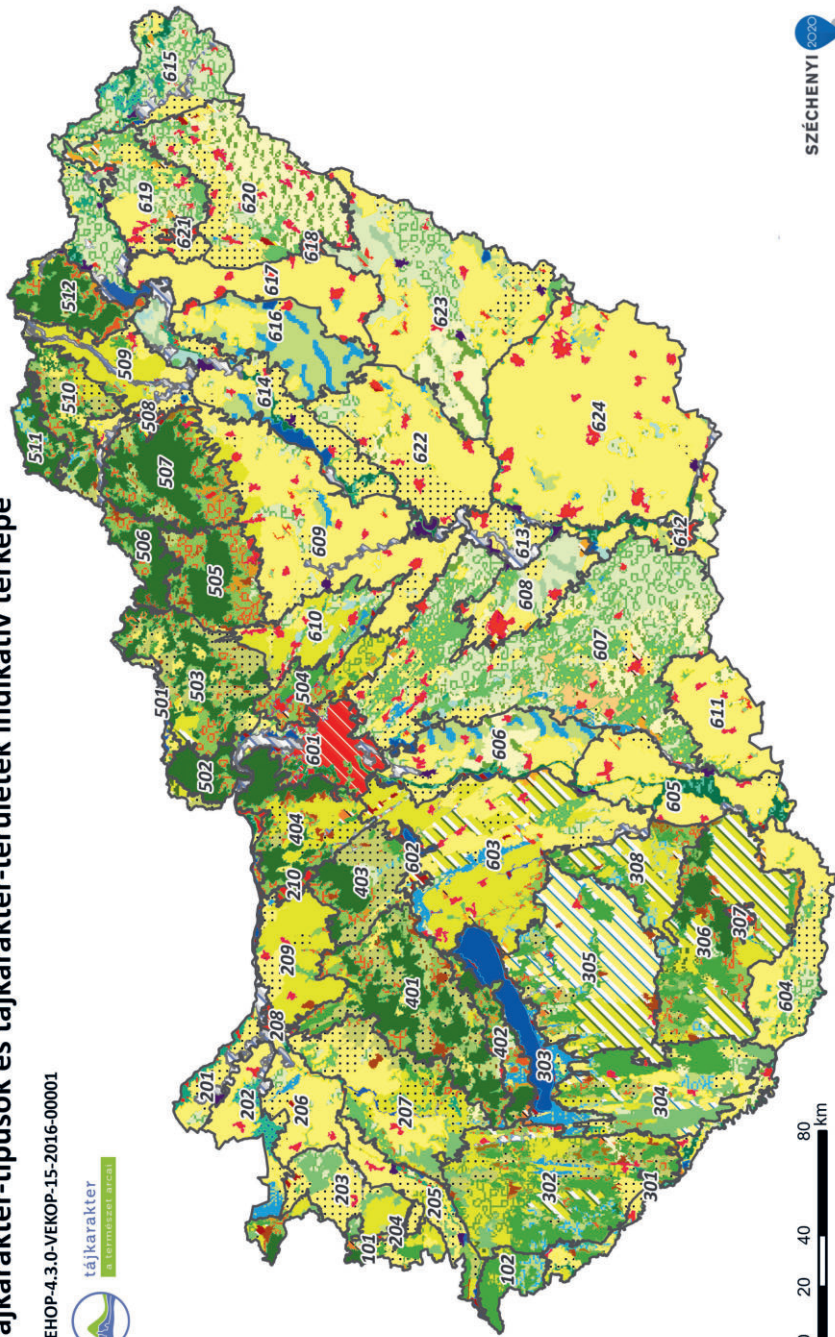
1. Alpokalja;
2. Duna-Rába-Medence;
3. Dunántúli-dombvidék;
4. Dunántúli-középhegység;
5. Északi-középhegység;
6. Duna-Tisza medence.

A földrajzi tájak mellett egyes esetekben figyelembe vettük a néprajzi tájakat, ott, ahol egyes jellegzetességeik erőteljesen tájkarakter-formálóak (pl. Őrség szeres településszerkezete). Kiterjedésük és a beépített términtázat alapján önállóan tekintetük az agglomerálódó nagyvárosi térségeket is.

A tájkarakter-területek jellemzőinek részletes bemutatását a Tájkarakter Tudástárban adatlapokon összesítettünk. Ennek egy részletét mutatja a 7. ábra.

Tájkarakter-típusok és tájkarakter-területek indikatív térképe

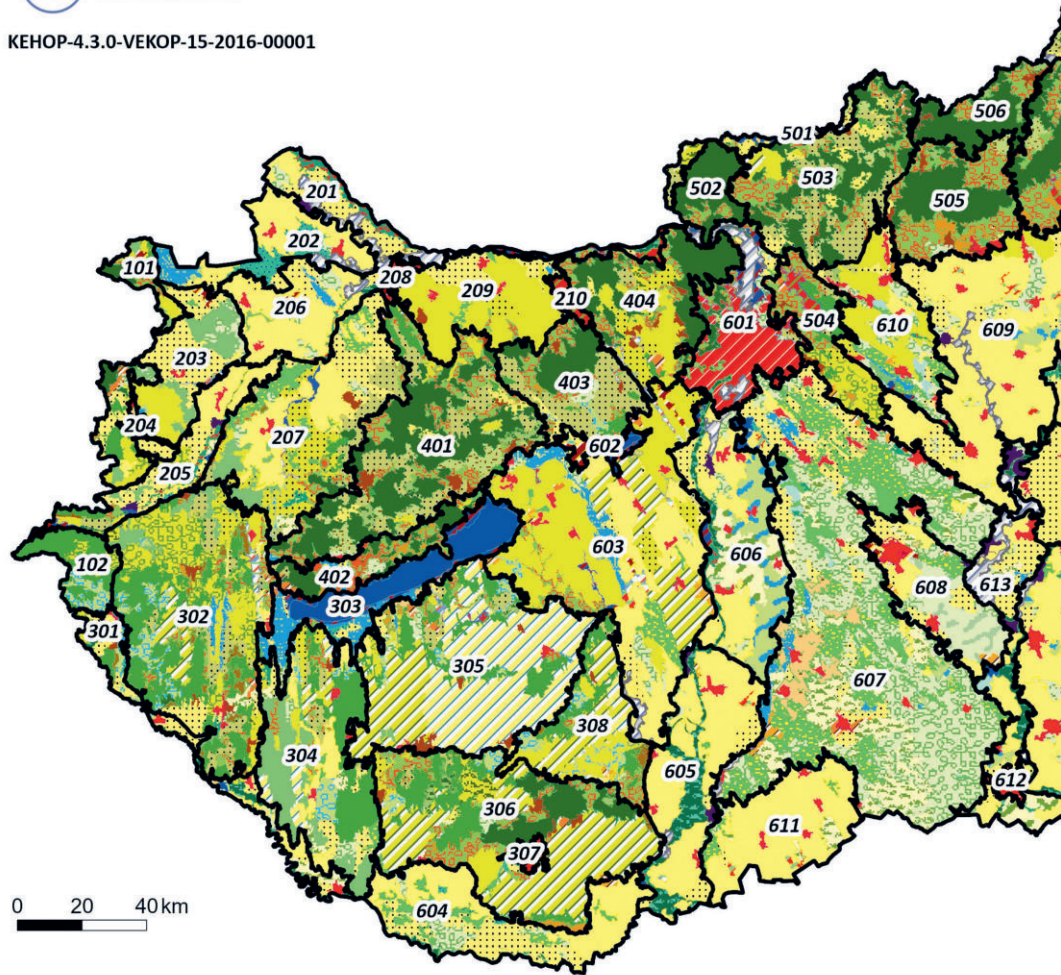
KEHOP-4.3.0-VEKOP-15-2016-00001

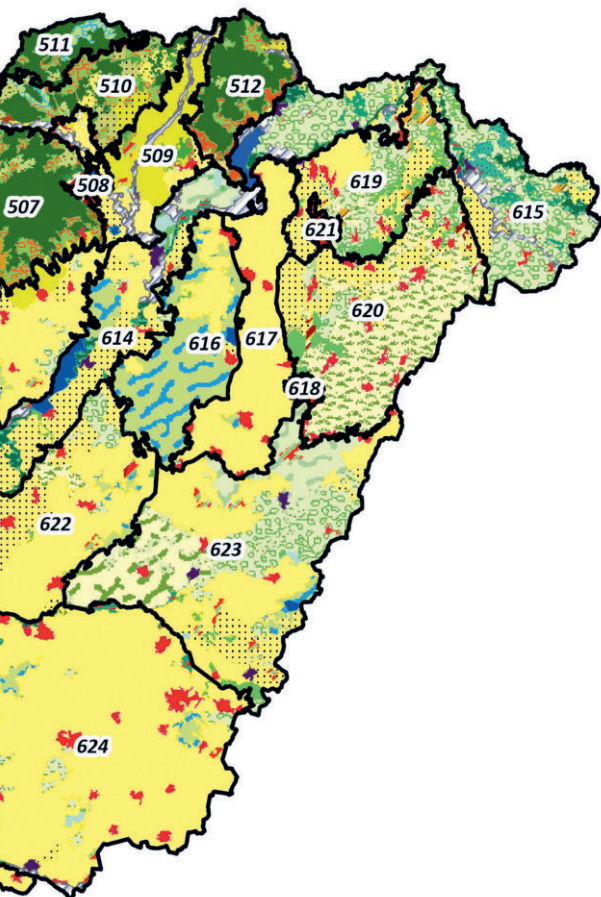
	Agglomeráló nagyvárosi táj		Gyep-víz-erdőmozaikos síksági táj		Szőlő-kert-településmozaikos hegységperem, erdős hegytetővel
	Agglomeráló települési táj hegységperemen, völgyben és domboságon		Gyep-vízdomináns síksági táj		Szőlő-kertdomináns, jellemzően mozaikos dombosági és hegységperemi táj
	Agglomeráló települési táj síkságon		Gyepdomináns, mozaikos síksági táj völgy és dombosági táj		Szőlő-kertdomináns, jellemzően mozaikos síksági táj
	Agglomeráló települési táj vízparton		Gyepes, mozaikos síksági táj, vizek jelentős előfordulásával		Tavi táj
	Erdő-agrármozaikos dombosági táj		Szántó-gyep-vízmozaikos síksági táj		Település-gyepdomináns táj síkságon
	Erdő-agrármozaikos síksági táj		Szántódomináns, homogén síksági táj		Település-kert-agrármozaikos síksági táj
	Erdő-vízdomináns folyótáj		Szántódomináns, homogén, hullámos síksági, dombosági, medence és hegységperemi táj		Település-kertmozaikos dombosági és hegységperemi táj
	Erdő-vízdomináns folyótáj ártérperemi településekkel		Szántódomináns, mozaikos domboság, hegységperem, völgy és medencetáj		Települési táj domboságon, hegységperemen és medencében
	Erdő-vízdomináns síksági táj		Szántódomináns, mozaikos domboság, hegységperem, völgy és medencetáj		Települési táj síkságon
	Erdődomináns, homogén síksági táj		Szántódomináns, mozaikos síksági táj		Települési táj vízparton
	Erdődomináns, jellemzően homogén középhegységi és hegységperemi táj		Szántódomináns, mozaikos síksági táj, gyep- és erdőfoltokkal		Változatos felszínborítású folyótáj ártérperemi településekkel
	Erdődomináns, jellemzően homogén, hullámos síksági és csatlakozó dombosági táj		Szántódomináns, mozaikos, hullámos síkság, kapcsolódó domboság és medencetáj		Változatos felszínborítású hegységperem, domboság, medence és völgy
	Erdődomináns, jellemzően mozaikos dombosági táj		Szántódomináns, mozaikos, hullámos síksági és dombosági táj vízfolyásokkal		Változatos felszínborítású síksági táj
	Erdődomináns, mozaikos síksági táj		Szántódomináns, mozaikos, hullámos síksági és dombosági táj vízfolyásokkal		Változatos felszínborítású, hullámos síksági és dombosági táj vízfolyásokkal
	Folyótáj, jelentős nyílt vízfelszínnel		Szántódomináns, mozaikos, hullámos síksági és dombosági táj vízfolyásokkal és erdőfoltokkal		Változatos felszínborítású, hullámos síksági és dombosági táj
	Gyep-erdőmozaikos dombosági, medence és völgytáj		Szántódomináns, mozaikos, hullámos síksági és dombosági táj vízfolyásokkal		Változatos felszínborítású, hullámos síksági és dombosági táj
	Gyep-szántómozaikos medence, völgy és hegységperemi táj		Szántódomináns, mozaikos, hullámos síksági és dombosági táj		Vízdomináns mozaikos síksági táj
	Gyep-víz településmozaikos síksági, völgytáj		Szántódomináns, mozaikos, hullámos síksági és dombosági táj		Tájkarakter-terület

4. ábra • A tájkarakter-típusok és tájkarakter-területek országos indikatív térképe (Tájkarakter Tudástár, 2021)

5. ábra • A tájkarakter-területek országos indikatív térképe
(Tájkarakter Tudástár, 2021)

Tájkarakter-terület

- 101 Soproni és Kőszegi Alpokalja
- 102 Őrség
- 201 Felső-Duna mente
- 202 Fertő–Mosoni-síkvidék
- 203 Vas–Soproni-síkvidék
- 204 Szombathely agglomerálódó térsége
- 205 Rába-völgy
- 206 Rábaköz
- 207 Kemenes–Marcal-vidék
- 208 Győr agglomerálódó térsége
- 209 Bábolnai-dombvidék
- 210 Tata–Tatabánya agglomerálódó térsége
- 301 Dráva–Mura mente
- 302 Vas–Zalai-dombvidék
- 303 Balaton-medence tóparti településsávvá
- 304 Belső-Somogy
- 305 Külső-Somogy
- 306 Mecsek és Baranyai-dombvidék
- 307 Pécs agglomerálódó térsége
- 308 Tolna–Szekszárdi-dombvidék
- 401 Bakony-vidék
- 402 Balaton-felvidék
- 403 Vértes–Velencei-hegyvidék
- 404 Dunazug-hegyvidék
- 501 Ipoly mente
- 502 Börzsöny-vidék
- 503 Cserhát–Karancs-vidék
- 504 Gödöllői-dombvidék
- 505 Mátra-vidék
- 506 Medves–Vajdavár-vidék
- 507 Bükk-vidék
- 508 Miskolc agglomerálódó térsége
- 509 Hernád és Alsó-Sajó mente
- 510 Putnok–Cserhát-dombvidék
- 511 Gömör–Tornai-karszt
- 512 Zemplén–Tokaji-hegyvidék
- 601 Budapest és Dunakanyar agglomerálódó térsége
- 602 Székesfehérvár és Velencei-tó agglomerálódó térsége
- 603 Mezőföld
- 604 Alsó-Dráva mente
- 605 Alsó Duna mente
- 606 Középső Duna mente
- 607 Duna-Tisza közti homokhátság
- 608 Kiskunsági löszhát
- 609 Alsó-Zagyva, Tarna-menti és Hevesi síkvidék
- 610 Felső-Zagyva mente és Tápiai síkvidék
- 611 Észak-bácskai löszhát
- 612 Szeged agglomerálódó térsége
- 613 Alsó-Tisza mente
- 614 Közép-Tisza mente
- 615 Felső-Tisza mente
- 616 Hortobágy
- 617 Hajdúság
- 618 Debrecen agglomerálódó térsége
- 619 Észak-Nyírség
- 620 Dél-Nyírség
- 621 Nyíregyháza agglomerálódó térsége
- 622 Nagykunság
- 623 Berettyó–Körösök vidéke
- 624 Körös–Maros köze

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Regionális
Fejlesztési Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

*6. ábra • Tájkarakter-típus példák: Települési táj síkságon; Települési táj vízparton;
(Fotók: Csorba Péter, Csorba Péter,*

*Szántódomináns, homogén síksági táj; Erdő-vízdomináns folyótáj
Csorba Péter, Konkoly-Gyuró Éva)*

ÉSZAKI-KÖZÉPHEGYSÉG

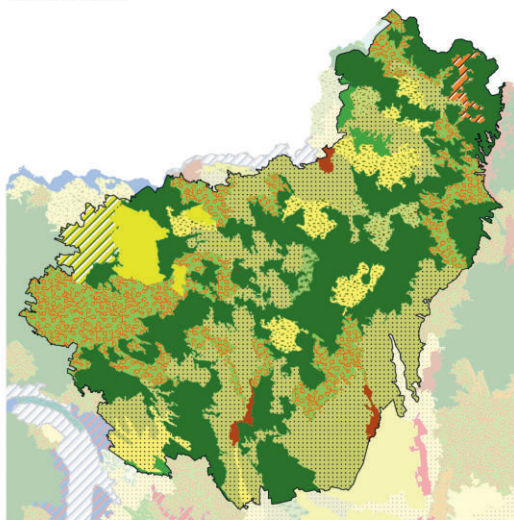
503. CSERHÁT–KARANCS-VIDÉK TÁJKARAKTER-TERÜLET

A Cserhát–Karancs-vidék tájkarakter-terület mindkét névadó hegységét vulkanikus kőzetek alkotják, hirtelen kiemelkedő, erdőborította hegygerincek. A környezetükben lévő medencedomságok, a Kopasz (északi)-Cserhát, a Naszály-Csövéri-Cserhát, valamint délkeleten a Cserhátalja és a Galga-völgy jóval erősebb antropogén hatás alatt álló mezőgazdasági terület. A természetvédelmi oltalmat élvező természetközeli területek aránya csekély. Területe 1961 km².

Fotó: Csorba Péter (Karancs-vidék, Etes, 2016)

A Cserhát–Karancs-vidék tájkarakter-területen előforduló tájkarakter-típusok

Erdődomináns, jellemzően homogén közephegységi és hegységperemi táj	Szántódomináns, mozaikos domság, hegységperem, völgy és medencetáj
Erdődomináns, jellemzően mozaikos domsági táj	Szántódomináns, mozaikos síksági táj
Gyep-erdőmozaikos domsági, medence és völgytáj	Szántódomináns, mozaikos, hullámos síksági és domsági táj vízfolyásokkal és erdőfoltokkal
Gyep-szántómozaikos medence, völgy és hegységperemi táj	Település-kertmozaikos domsági és hegységperemi táj
Gyepdomináns, mozaikos medence, völgy és domsági táj	Települési táj domságon, hegységperemen és medencében
Szántódomináns, homogén, hullámos síksági, domsági, medence és hegységperemi táj	Változatos felszínborítású hegységperem, domság, medence és völgy

7. ábra • A Cserhát–Karancs-vidék tájkarakter-terület adatlapja (részlet) (Tájkarakter Tudástár, 2021)

Az ember által közvetlenül megtapasztalt táj – a kistáj szintű és a helyi tájkarakter-elemzés

A tájkarakter elemzés kulcsa, ami lényegileg megkülönbözteti a földrajzi és az ökológiai tájvizsgálatoktól, az észlelt jellemzők figyelembevétele. Az országos térinformatikai lehatárolás csak közelítően tudja visszaadni azokat a karaktervonásokat, amelyeket az ember a tájban személyesen érzékel. Ezért elengedhetetlen, hogy kistáj szinten terepi felmérésekkel, közvetlen megtapasztalás útján azonosítsuk azokat a tájkarakter téregységeket és jellemzőiket, amelyekkel az országos lehatárolás is pontosítható, véglegesíthető és egy részletesebb kategorizálás valósítható meg.

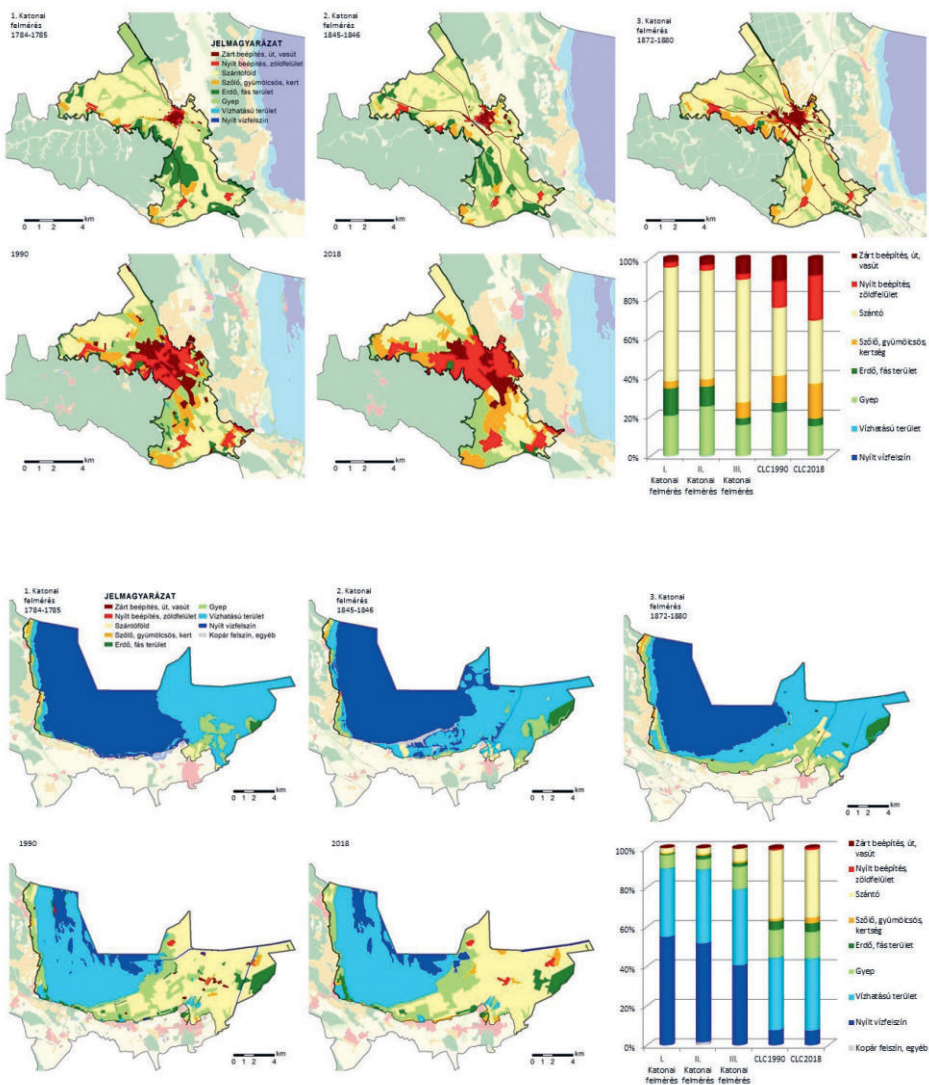
A kistáj szintű tájkarakter-elemzés folyamata

- általános tájvizsgálat,
- szakértői terepi felmérés,
- a kistáj szintű és a helyi tájkarakter-téregységek azonosítása és leírása, visszacsatolás az országos szintre,
- tájtörténeti elemzés,
- párbeszéd a helyi érintettekkel, tájértékelés.

Az elemzés vizsgálati és értékelő szakaszát követően fogalmazhatjuk meg a jövőre vonatkozó célkitűzéseket.

Az általános tájvizsgálat célja, hogy átfogó, általános képet kapjunk a térségről és az abban zajló változásokról mind a természeti tényezők, mind az emberi alkotások, illetve a hatások vonatkozásában. Fontos, hogy megválogassuk a forrásokat, és csak azokból merítsünk, amelyek lényeges információt adnak vagy a tájformáló tényezőkről, vagy a tájelemekről, így összefüggésbe hozhatók a tájkarakterrel.

A *szakértői terepi felmérés* a kistáj szintű tájkarakter elemzés alapvető mozzanata. A terepen elsősorban a feltárolt látvány és ennek kiegészítéseként a hangok és az illatok alapján fogjuk fel a táj valóságát. Ennek megalapozott, szisztematikus regisztrálását segíti a Tájkarakter Határozó által ajánlott terepfelvételi jegyzőkönyv, amely logikus, áttekinthető rendszerbe szervezi az észlelt információkat. A terepi felmérés során több terepfelvételi ponton panorámafotók, vázlatrajzok és a jegyzőkönyv alapján bemutatjuk a tájelemeket, együtteseiket, kapcsolatukat, jelentőségüket, állapotukat, valamint esztétikai, azaz észlelt jellemzőiket. Mindez azt célozza, hogy a táj lényegi vonásait, az érzékelt, észlelt tájrészleteket és a táj egészének jellemzőit tudományos alapossággal megragadhassuk.

Az országos lehatárolás és a terepi felmérés alapján *azonosítjuk a kistáj szintű és a helyi tájkarakter-téregységeket*. Altípusokat képezünk, amelyek a sajátos helyi jellemzőket mutatják. Például az „Erdő-vízdomináns folyótáj” típusán belül lehatároljuk az „Erdő-vízdomináns, folyóparti rekreációs táj” altípust. Az altípusok képzése során pontosítjuk az országos típushatárokat is.

A tájkarakter-altípusok alapján lehatároljuk a tájkarakter-területeket, amelyhez ismét segítségül hívjuk a földrajzi tájbeosztást. Ez azt is jelenti, hogy felismerhetővé válik egy adott táj különbözősége a szomszédos, eltérő karakterű területektől, ami hozzásegít minket tájaink egyediségének felismeréséhez.

A tájkarakter a helyi sajátosságok és összefüggések vizsgálata nélkül nem tekintendő értéknek. Lehetnek ugyanis pozitív és negatív jellegadó tájelemek és tulajdonságok, a táj értékeiből és degradációból adódóan. A tájértékelés a jövőre vonatkozó célkitűzések megfogalmazásához szükséges, amely lehetőséget nyújthat a tájvédelmi, fejlesztési és kezelési stratégiák megalapozására és megfogalmazására. A tájértékelés, azaz a táj minősítése, a semleges leírást követően, a történeti elemzés és a helyi érintettek véleményének segítségével kistáj szinten történik.

A *tájtörténeti elemzést* a lehatárolt tájkarakter-területekre célszerű elvégezni, hiszen arra vagyunk kíváncsiak, hogy melyek voltak azok a múltbeli változások, amelyek a mai jelleg kialakulásához vezettek. Mivel a lényegi jellemzők közül a domborzat alapvetően állandó, a felszínborítás változásokra helyezük a hangsúlyt. Ennek vizsgálatához rendelkezésünkre állnak történeti térképek, amelyek alapján az átalakulások nyomon követhetők. A 8. ábra a Soproni-medence és a Fertő-Hanság felszínborítás változását mutatja az elmúlt 250 évre vonatkozóan.

9. ábra • A táj egyes elemeinek változik a szerepe, jelentősége, és ezzel együtt megváltozik környezetük használata, fenntartása és állapota (Fotó: Konkoly-Gyuró Éva)

10. ábra • A panorámafotók és fényképek a minőségi táj jellemzők meghatározásának alapvető kellekei

A múlt feltárásának további módja az elbeszélte történelem: régi fényképek, illetve régi történetek felkutatása egyéni gyűjtések, elbeszélések, idősokkal folytatott interjúk segítségével. Fókuszot kaphat a táj hagyományos művelése, kezelése és fenntartása is.

A helyiakkal folytatott *párbeszéd, az érintettek bevonása* az elemzési folyamat fontos mozzanata, amivel tudatosíthatjuk a táj jellegzetességeit és értékelhetjük ezeket. A közösségi közreműködés egyik lényeges célja annak megállapítása, hogy a helyi közösség mit tart értéknek a tájban, mely tájrészletekre, tájelemre büszke, melyekhez kötődik, melyeket tart védendőnek vagy fejlesztendőnek.

A közösség véleményét ki kell kérni arról is, hogy milyen pozitív változásokat érzékelnek, illetve milyen negatív átalakulási folyamatok, konfliktusok aggasztják őket. A helyiakkal folytatott párbeszéd során megismerhetővé válik, hogy melyek azok a tájelemek, amelyek zavaróak, megbontják a táj harmóniáját, melyek eredményeznek tájhasználati vagy esztétikai konfliktusokat. Ezeket több szempont szerint elemezhetjük: mennyire zavarók, milyen érdekeket szolgálnak, mit lehet tenni a táj karakter megőrzése érdekében (tájbaillesztés, takarás stb.).

Az értékelést követi a jövőre vonatkozó minőségi célkitűzések megállapítása. A tájainkkal kapcsolatos munka egyik végső célja, hogy *minőségi célkitűzéseket* fogalmazunk meg a táji értékek fennmaradása, a negatív helyzetek orvoslása és az adott területen *ideálisnak tekinthető táj* kialakítása érdekében.

A szakértők ebben a folyamatban közvetítő szerepet töltenek be, mert a tudományos vizsgálatok eredményeit és a helyi tudást összesítik és ezt bocsátják a döntéshozók és a tervezők rendelkezésére. A minőségi célkitűzéseket táj karakter-területekre javasoljuk megfogalmazni, többek között azért, mert a helyi közösség minden esetben táj karakter-területben gondolkodik.

*11. ábra • Cél lehet pl. a nyílt vízfelületek és nádasok, a beépítetlenség, a használat mozaikosságának megmaradása
(Fotók: Tirászi Ágnes, Boromisza Zsombor, Konkoly-Gyuró Éva, Csorba Péter)*

Hogyan vehet ebben részt a helyi közösség?

A *kérdőíves felmérés* során általában online (internetes), önkitöltős módszerrel gyűjtünk információkat. A kérdőív (vagy annak egy része) szólhat egy bizonyos célcsoportnak (például diákoknak), vagy tetszőleges helyi lakosoknak.

Az *interjú* a tájjal kapcsolatos témákban, gondosan kiválasztott szereplőkkel készített, előre megfogalmazott kérdések vagy spontán témák mentén lefolytatott beszélgetés. Az interjúkészítés által mélyebb, alaposabb információkat szerezhetünk a táj karakterének legfontosabb vonásairól, a tájértékekről és a problémákról, valamint a térségben zajló folyamatokról és ezek okairól. Megérthetjük az egyes szereplők tájjal kapcsolatos érintettségét, igényeit.

Több interjúalannyal egy időben folytatott csoportos interjúban a szereplők közötti interakciók hozzák felszínre a tájjal kapcsolatos lokális tudást. Az interjú révén létrejött személyes kapcsolatban az interjúalanyok is kérdezhetnek a felmérésről, így az ő ismereteik is bővülnek, új szempontokat kapnak a táj megismeréséhez, ami által másként tekintenek majd a környezetükre, növekedhet az elköteleződésük a táj iránt.

A tájjal kapcsolatos kutató és tervező munkába bevont szereplők között akkor jön létre érdemi párbeszéd, ha a szereplők valós találkozások során hallják egymás véleményét, reagálni tudnak egymás gondolataira. A leghatékonyabb eszköz az együtt-gondolkodásra a személyes jelenléttel zajló *műhelymunkák* (angolul workshopok) jól megtervezett sorozata. A műhelymunka lényegét jelentő közös gondolkodás vezet el legkönnyebben a helyzet és egymás megértéséhez. Eredményként olyan közös álláspontok alakulhatnak ki, amelyet minden résztvevő ért és általában magáénak is érez.

Szervezhetünk tájsétákat, amely a szakemberek és laikusok közös tájbejárása, a táj megismerése, értékeinek felfedezése közvetlen tapasztalás útján. A *tájséták* feltárják az adott kistáj, térség természeti és kulturális örökségét és ezzel erősíthetjük a tájtudatosságot, a helyi identitást és a táj megbecsültségét. A tájséták gyalogos, kerékpáros, esetleg lovas úton zajló programok egyaránt lehetnek, amelyek az év bármely időszakában megvalósíthatók. A gyalogos tájséták alatt folytatott beszélgetések a helyiek véleményének, igényeinek megismerését is lehetővé teszik, így egy kétirányú információátadás is történik.

A fiatalabb korosztályt *fotó- és rajzpályázatokkal* is megszólíthatjuk. Ma már egyre több helyen rendeznek alkotótáborokat, ahol művészek, főként festők készítenek jellegzetes tájbrázolásokat. A pályázatokra beérkezett és az alkotótáborokban készült színvonalas alkotásokból rendezett *kiállítások* szintén erősítik a tájtudatosságot.

12. ábra: Párbeszéd a helyi közösséggel
(Fotók: Óhegyi Erzsébet,
Óhegyi Erzsébet, Tar Gyula, Keszthelyi
Ákos, Óhegyi Erzsébet)

Zárszó

Az Agrárminisztérium koordinálásában 2016-ban indult a KEHOP-4.3.0.-VE-KOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „Közösségi jelentőségű természeti értékek hosszú távú megőrzését és fejlesztését, valamint az EU Biológiai Sokféleség Stratégia 2020 célkitűzéseinek hazai megvalósítását megalapozó stratégiai vizsgálatok” című átfogó országos kutatási projekt, amely négy fejlesztési elemből áll:

- Nemzeti ökoszisztémaszolgáltatás-térképezés és -értékelés (NÖSZTÉP),
- A közösségi jelentőségű fajok és élőhelyek megőrzését szolgáló tudásbázis fejlesztése (NATURA),
- A tájkarakter-alapú tájtipizálási rendszer hazai megalapozását szolgáló módszertani kutatás és tervezés-módszertani fejlesztés (TÁJKARAKTER),
- A hazai zöldinfrastruktúra megőrzését és fejlesztését megalapozó stratégiai keretek meghatározása (ZÖLDINFRASTRUKTÚRA).

A TÁJKARAKTER fejlesztési elem feladatait az Európa Tanács Táj Egyezményének szellemisége és az abból fakadó nemzetközi kötelezettségek határozták meg. Célja a hazai tájak karakter alapú számbavételének és értékelésének megalapozása.

A létrejött adatbázisok és módszertanok – a táji adottságokon alapuló tájhasznosítás megalapozásaként – a tervezési rendszerben, a hatósági munkában és előzetes várakozások szerint akár a támogatási rendszerekben is hasznosíthatók lesznek majd.

A magyarországi tájak tájkarakter alapú tájtipizálási rendszere segítheti a 2017-2026 időszakra vonatkozó Nemzeti Tájstratégia azon elvárását is, hogy a települések a hagyományok és az új funkciók esztétikus összehangolásával maguk határozhassák meg arculatukat.

A tájkarakter-kutatásban kidolgozott módszertan és adatbázis közigazgatási integrációja meghatározó módon járulhat hozzá ahhoz, hogy az érintett hatóság az Európa Tanács Táj Egyezménye szerinti minőségi célkitűzéseket tudjon megfogalmazni.

Jelen kiadványunk a TÁJKARAKTER fejlesztési elem keretében készült Tájkarakter Határozó és Tájkarakter Tudástár eredményeire épít. Azzal a céllal készült, hogy széles társadalmi körben is megismertesse a tájkarakter-elemzés alapjait, jelentőségét és feltárja a helyi érintettek részvételének fontosságát a hazai tájkarakter-rendszer kialakításában. Amennyiben kiadványunk felkeltette érdeklődését, tekintse meg a kutatás weblapját: www.termeszetem.hu.

Kiadja:
Agrárminisztérium, Balczó Bertalan helyettes államtitkár
1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 11.

Írták: Kincses Krisztina – Konkoly-Gyuró Éva

Közreműködő szakértők:

Bánhidai András, Csőszi Mónika, Hamar József, Illyés Zsuzsanna,
Keszthelyi Ákos, Kollányi László, Schneller Krisztián, Óhegyi Erzsébet,
Pádárné Török Éva, Sain Mátyás, Tar Gyula, Teleki Mónika, Vaszócsik Vilja

Közreműködő partnerek:

Lechner Tudásközpont, Ormos Imre Alapítvány, Tájműhely Kft.

Címlapfotó: Hamar József, belső címlapfotó: Konkoly-Gyuró Éva

Grafikai tervezés, tipográfia, tördelés:

Szélpál Ágnes, Szélpál Éva

Nyomdai kivitelezés:

Code Bureau Kft.

ISBN 978-615-5673-81-8 (online)

ISSN 2786-1678

10.34811/tk.orszagos.tajekoztato.kiadvany (DOI)

Készült:

400 példányban (28 oldal)

Agrárminisztérium, Budapest, 2021

termeszetem.hu

tájkarakter
a természet arcai

SZÉCHENYI

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Regionális
Fejlesztési Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE